

ਡੋਗਰੀ ਲੋਕਵਾਰਤਾ : ਸਾਂਭ-ਸਮਾਲ ਦੀ ਲੋਡ ਤੇ ਤਰੀਕਾਕਾਰ

□ ਡਾਂਡੋ ਸਤਿਪਾਲ ਸ਼੍ਰੀਵਤਸ

ਕੁਝੈ ਬੀ ਦੇਸੈ, ਪ੍ਰਦੇਸੈ ਜਾਂ ਸੰਭਾਗ ਦੀ ਸਾਂਸਕ੃ਤਕ ਬਰਾਸਤ ਦਾ ਅਧਾਰ ਉਤਥੁਆਂ ਦੀ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਦੂਏ ਲਫਜ਼ੋਂ ਚ ਉਤਥੁਆਂ ਦੀ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਚ ਗੈ ਉਤਥੁਆਂ ਦੀ ਸਥਾਨੀ ਸਾਂਸਕ੃ਤਿ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਬਾਸ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਸੰਭਾਗ ਕਿਵੇਂ ਦੀ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਜਿੱਨੀ ਸਮੁੱਢ ਹੋਗ ਉਤਥੁਆਂ ਦੀ ਸਾਂਸਕ੃ਤਕ ਬਰਾਸਤ ਬੀ ਤੱਨੀ ਗੈ ਭਰ-ਭਰ ਤੇ ਫਲੀ-ਫੁਲੀ ਦੀ ਹੋਂਦੀ ਏ।

ਕੇਵੇਂ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦਾ ਅਰਥ ਮੂਰਖ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਜਾਨ ਲੈਂਦੇ ਨ ਜੇਹੜਾ ਸਰਾਸਰ ਗਲਤ ਏ ਕੀ ਜੇ ਮੂਰਖ ਤੇ ਜਾਨ ਦੋਏ ਲਫਜ ਅਧੂਂ ਚ ਕਰੋਧੀ ਨ। ਇਸ ਲੇਈ ਮੂਰਖੋਂ ਕੋਲ ਜਾਨ ਆਈ ਗੈ ਨੈਈ ਸਕਦਾ। ਦੂੰਘ ਗਲਲ ਏਹ ਜੇ ਗ੍ਰਾਂਏ-ਪਿੰਡੋਂ ਤੇ ਦੂਰ-ਦਰਾਜ ਲਾਕੋਂ ਚ ਰੈਹਨੇ ਆਹਲੇ ਸਥਾਨੀ ਮਾਹੁਨੁਏਂ ਗੀ ਮੂਰਖ ਆਕਖਨਾ ਬੀ ਸਰਾਸਰ ਅਨ੍ਯਾਤ ਏ। ਇਸ ਲੇਈ ਲੋਕ ਵਾਰਤਾਕਾਰ ਦੇ ਕਨੈ ਮੂਰਖ ਲਫਜ ਜੋਡਨਾ ਕੋਈ ਸਮਝਦਾਰੀ ਦੀ ਗਲਲ ਨੈਈ। ਅਸਲ ਚ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦਾ ਸਰਲ ਅਰਥ ਏ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਗਲਲ-ਕਤਥ। ਅਸ ਇਸੀ ਸਮਝਦਾਰ ਤੇ ਸੂਝਬੂਝ ਆਹਲੇ ਗ੍ਰਾਂਈ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਗਲਲ-ਕਤਥ ਆਖੀ ਸਕਨੇ ਆਂ।

ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਤਥਾਸਕੋਂ ਕੋਲਾ ਏਹ ਤਥ ਛਾਪੇਆ-ਗੁਜ਼ੇਆ ਨੈਈ ਏ ਜੇ ਢੁਗਗਰ ਦੀ ਸਮੁੱਢ ਤੇ ਨੇਕੋਂ ਬਿਧੋਂ ਰੂਪੀ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਫੁਲਲੋਂ ਨੇ ਫਲੀ-ਫੁਲੀ ਦੀ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਚ ਢੁਗਗਰ ਦੀ ਸਾਂਸਕ੃ਤਕ ਬਰਾਸਤ ਹਸਦੀ-ਖੇਫਦੀ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਰਾਂਦੀ ਸ਼ਹੀ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦੀ ਏ।

ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੇ ਮਹੱਤਵ, ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਡਾਂਡੋ ਸਤਿੰਦਰ ਹੋਰੋਂ ਪ੍ਰਸਿੰਢ ਧੋਰੋਪੀਧ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਆਰ.ਆਰ. ਮੈਰਟਟ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਨੇ ਲਿਖੇ ਦਾ ਏ ਜੇ “ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਤਸ ਲੋਕ ਸਾਂਸਕ੃ਤਿ ਦਾ ਅਧਾਰ ਏ ਜੇਹੜੀ ਲਿਖਾ-ਪਢੀ ਚ ਆਏ ਦੇ ਧਰਮ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਦਾਯਰੇ ਕੋਲਾ ਬਾਹਰ ਆਮ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਸ਼ੁਦਧ ਅਪਨੀ ਸਾਂਸਕ੃ਤਿ ਏ ਜੇਹੜੀ ਅਪਨੀ ਧਰਤੀ ਬਿਚਚਾ ਅਪਨੇ ਆਪ ਪੈਦਾ ਹੋਇਏ ਪਹੇਂਦਾਂ ਆਪੁੰ ਬਧਨੇ-ਮਠੋਨੇ ਦਾ ਦਮ ਭਰਦੀ ਏ।⁽¹⁾

ਡਾਂਡੋ ਸ਼ਙਕਰ ਸੇਨ ਗੁਪਤ ਹੁੰਦਾ ਗਲਾਨਾ ਏ ਜੇ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੇ ਅਧਿਅਨ ਰਾਹੋਂ ਏ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਏ ਜੇ ਲੋਕ ਵਾਰਤਾ ਦਾ ਮਾਨਵ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਮਾਨਸ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਇਤਿਹਾਸ, ਸਾਹਿਤ्य ਤੇ ਦੂਏ ਨੇਡਮੋਂ ਕਾਰ੍ਯ-ਕਲਾਪੋਂ ਕਨੇ ਬਡਾ ਗੈਹਰਾ ਸੰਬੰਧ ਏ। ਇਸਦੇ ਅਪਨੇ ਲਕ਷ਣ ਤੇ ਕਾਰ੍ਯ ਕ੍਷ੇਤਰ ਨੂੰ⁽²⁾ ਇਸ ਤਦਾਹਰਣ ਥਮਾਂ ਏ ਤਥ ਭਲੇਅਂ ਸ਼ਹੀ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ ਜੇ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦਾ ਖੇਤਰ ਬਡਾ ਬਣਾਲ ਏ।

The study of folklore is interlinked with social and cultural anthropology, sociology, psychology, linguistics, history, literature and allied disciplines. (2)

ਸੰਸਾਕਾ : ਅਪ੍ਰੈਲ ਜੁਲਾਈ 2001 41

ਸ੍ਰੀ ਸੇਨ ਅਗੋਂ ਚਲਿਯੈ ਲਿਖਦੇ ਨ ਜੇ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਲੋਕੋਂ ਫ਼ਾਰਾ ਅਪਨੀ ਹੋਂਦ ਗੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨੇ ਆਸਟੈ ਇਕ ਜਦ੍ਦੋਜੈਹਦ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਏ। ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਤਾਲ-ਮੇਲ, ਬਰਤਨ-ਵਧਾਰ ਜਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰਨੇ ਸਰਬਂਧੀ ਸ਼ਸ਼ਕਤ ਸਿਦਧਾਂਤ ਤੇ ਬੀਤੀ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ... ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਲੋਕ ਸਾਂਸਕ੃ਤਿ ਮਾਨਵ ਮੋਕਾਖ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਕਿਸਾ ਨੇਈ ਜੇਹਕੀ ਕੁਝੈ ਇਕ ਨਿਕਕੇ ਨੇਹ ਅਲਾਕੇ ਚ ਪਨਪਦੀ ਏ ਤੇ ਫੀ ਅਗੋਂ-ਬਧਦੀ ਹੋਰ-ਹੋਰ ਸਾਮੂਹਿਕ ਅਛਾਇਂ ਗੀ ਅਪਨਾਂਦੀ ਵਿਸ਼੍ਵਤ ਰੂਪ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਏ।^(੩)

ਸ੍ਰੀ ਸੇਨ ਦਾ ਗਲਾਨਾ ਏ ਜੇ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਭਾਏਂ ਆਪੂਰ੍ਵ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇਈ ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਆਸਟੈ ਸਮਗਰੀ ਮੁਹੈਧਾ ਕਰਨੇ ਚ ਮਦਦ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦੀ ਏ। ਤੰਦਾ ਇੱਥੀ ਗਲਾਨਾ ਏ ਜੇ ਲੋਕ-ਵਾਰਤਾ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਂਦੇ ਬਾਅਦ ਸਾਂਸਕ੃ਤਕ ਇਤਿਹਾਸ ਕਦੇਂ ਨੇਈ ਲਿਖੇਅ ਜਾਈ ਸਕਦਾ। ਕੀ ਜੇ ਕੁਝੈ ਬੀ ਸਮਾਜ ਚ ਚਲਦਿਆਂ ਆਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਤੇ ਬਿਚਚ-ਬਿਚਚ ਨਮੋਂ ਬਦਲਾਵ ਗੈਹਨ ਕਰਦਿਆਂ ਪਰਾਨਿਆਂ ਸਮਾਜਕ ਪਰਿਪਰਾਂ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਰੂਪ-ਸਰੂਪ ਤੇ ਰੀਤ-ਰਾਵਾਜ ਬਾਅਦ ਸਾਡੀ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੇ ਗੈ ਅੰਗ ਨ। ਜਾਂ ਇਥਾਂ ਬੀ ਆਕਖੇਅ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ ਜੇ ਇੰਦੇ ਚ ਗੈ ਅਸੇਂਗੀ ਪ੍ਰਾਗੈਤਿਹਾਸਕ ਕਾਲ ਦੇ ਪੁਰਾਤਤਵ ਸਰਬਂਧੀ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਮਿਲਦੇ ਨ। ਮਨੁਕਖੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹੇ ਬੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤੇ ਕਾਰ-ਵਧਾਰ ਨ ਓ ਸਾਡੀ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਕਨੇ ਗੈ ਸਰਬਂਧਤ ਨ ਤੇ ਇੰਦੇ ਬਿਚਚ ਗੈ ਸਾਡੀ ਸਾਂਸਕ੃ਤਿ ਝਲਕਦੀ ਲਭਦੀ ਏ, ਇਸ ਲੇਈ, ਇੰਦੀ ਮਦਦੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਅਸ ਸਾਂਸਕ੃ਤਕ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖੀ ਗੈ ਨੇਈ ਸਕਦੇ।^(੪) ਜੇਕਰ ਏਹ ਗਲਲ ਸ਼ਹੇਈ ਏ ਜੇ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਗੈ ਸਾਂਸਕ੃ਤਕ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਨੇ ਆਸਟੈ ਅਸੇਂਗੀ ਸਮਗਰੀ ਮੁਹੈਧਾ ਕਰਦੀ ਏ ਤਾਂ ਏਹ ਗਲਲ ਬੀ ਸਾਫ ਏ ਜੇ ਸਾਡੀ ਸ਼ਿ਷ਟ-ਸਾਂਸਕ੃ਤਿ ਦਾ ਆਧਾਰ ਗੈ ਗ੍ਰਾਈ ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਾਂਸਕ੃ਤਿ ਏ।

ਸ੍ਰੀ ਸੇਨ ਤੇ ਡੱਕੋ ਸਤਯੇਨਦ ਦੌਨੀਂ ਦਾ ਏਹ ਬੀ ਆਕਖਨਾ ਏ ਜੇ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦਾ ਖੇਤਰ ਸਿਰਫ ਗ੍ਰਾਂ-ਪਿੰਡ ਨੇਈ ਨ ਬਲਕੇ ਓਹ ਅਪਨੇ ਘੇਰੇ ਚ ਕੁਝੈ ਹਦ ਤਕ ਸ਼ੈਹਰੋਂ ਗੀ ਬੀ ਲੈਂਦੀ ਏ।^(੫) ਬਲਕੇ ਡੱਕੋ ਸਤਯੇਨਦ ਦਾ ਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚ ਇਤਥੁਆਂ ਤਕ ਆਖਨਾ ਏ ਜੇ ਹੂਨ ਤੇ ਨਗਰੋਂ ਤੇ ਸ਼ੈਹਰੋਂ ਚ ਬੀ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਸਰਬਂਧੀ ਅਧਿਧਿਨ ਤੇ ਖੋਜ-ਪਢ਼ਤਾਲ ਬਡੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ ਕੀ ਜੇ ਪਥਰੀ ਸਭਿਆਤਾ ਦੇ ਤੇਜੀ ਕਨੈ ਬਧਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਨੈ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਸਰਬਂਧੀ ਸਾਰਿਧੇਂ ਬਾਨਗਿਏਂ ਚ ਤਬਦੀਲੀ ਆਵਾ ਕਰਦੀ ਏ।^(੬)

ਬੀ.ਏਨ. ਬਾਟਕਿਨ ਨਾਂ ਦੇ ਧੋਰੋਪੀ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਬਾਰੈ ਮਤ ਏ ਜੇ ਏ ਪੀਛਿਧੀਂ ਦੇ ਬੁਦਿਧ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਇਕ ਐਸਾ ਮਾਰਗ ਫ਼ਾਰ ਏ ਜੇਹਦੇ ਸ਼ਹੌਰੈ ਮਨੁਕਖੀ ਸਮਾਜ ਪਰਿਪਰਾਗਤ ਰੂਦਿਧੀਂ ਰਾਹੋਂ ਇਕ-ਦੂਏ ਕਨੇ ਜੁੜੇ ਦਾ ਏ।^(੭)

ਡੱਕੋ ਸਤਯੇਨਦ ਦਾ ਏਹ ਆਖਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਸ਼ਹੇਈ ਏ ਜੇ ਮਾਹਨੂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਗੈਤਿਹਾਸਕ ਯੁਗ ਚ ਅਸਭਿ ਅਵਸਥਾ ਕੋਲਾ ਅਪਨੀ ਵਿਕਾਸ ਜਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੀ ਤੇ ਪਤਥਰ ਤੇ ਧਾਤੁ ਯੁਗ ਬਾਅਦ ਕਿਨ੍ਹੇ ਗੈ ਪਢਾਂਡ ਲਾਂਘਿਯੈ ਅਜਜ ਓਹ ਸਭਿਆਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਅਤਿ ਉਨਤ ਅਵਸਥਾ ਤਕ ਪੁਜ਼ੀ ਗੇਦਾ ਏ, ਪਰ ਇਤੈਂ ਪੁਜ਼ੀਯੈ ਬੀ ਓਹ ਆਦਿ ਮਾਨਵ ਦਾ ਗੈ ਰੂਪਾਨਤਰ ਮਾਤਰ ਏ। ਦੂਏ ਲਫਜ਼ੋਂ ਚ ਓਹ ਆਦਿਮ-ਮਾਨਸ (Primitive mind) ਹਰ ਮਾਹਨੂ ਗੀ ਤੁਤਰਾਧਿਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਚ ਅਜਜ ਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਏ। ਅਸ ਇਸੈਂ ਗੀ ਲੋਕ ਮਾਨਸ-ਆਖੀ ਸਕਨੇ ਆਂ, ਤੇ ਇਥਾਂ ਤਸਦੀ ਜਿਸ ਕੁਝੈ ਖੇਤਰ ਚ ਜੇਹਡੀ ਬੀ ਪਛਾਨ

→ folk-lore providers, facts and data
42/ਸੀਰੀਜ਼ : ਅਪ੍ਰੈਲ-ਜੁਲਾਈ 2001

for history but it is not history, it is a
historical science, because, it throws
light on man's past social life. (4.)

“ਕਵਰਾਵਲੋਆ ਦੇ ਕਿਕਾਈਤ ਹੋਂਕਰ ਆਇਸ ਸਨ੍ਹਾਫ ਹੋ, ਹੀ,
ਝੁਲ੍ਹਾ ਰਖਪਾਤਾਰ ਹੈ ਤੇਜੀ ਪੁਕਾਰ ਸਨ੍ਹਾਫ ਵੀ ਤੋਹੁੰਦੀਓਂਧੀਤੁੰਹਾਂ
ਅਤੇ ਅਗਿਦੇ ਤਾਪਮਾਨੀਕੇ ਦੇ ਅੱਕਠਾ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂਗਾਂ (8)

ਜਾਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹਿੰਦਾ ਏ ਤਸਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਤਸ ਦੇ ਆਦਿ ਜਾਨ ਦਾ ਬਚੇਦਾ ਕਿਸਾ ਨ ਕਿਸਾ ਅੰਸ਼ ਜਰੂਰ ਮਦਦਗਾਰ ਸਾਬਤ ਹਿੰਦਾ ਏ। ਬਸ ਤੇ ਏ ਅੰਸ਼ ਤੇ ਲੋਕ ਵਾਰਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ।

ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਵਿਸ਼ੇ਷ਜ਼ੇਂ ਦਾ ਮਨਨਾ ਏ ਜੇ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਗੀ ਜਨਮ ਦੇਨੇ ਆਹਲੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਵੱਤਿ ਦਾ ਸਰਬਂਧ ਲੋਕ-ਮਾਨਸ ਕਨੈ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਲੋਕ ਮਾਨਸ ਗੀ ਬਡੀ ਬਰੀਕੀ ਕਨੈ ਸਮਝਨੇ ਆਸਟੈ ਅਥੇਂਗੀ ਪੂਰੇ ਮਾਹਨੂ ਸਮਾਜ ਗੀ ਇਨੇਂ ਤ੍ਰਊ ਹਿੱਸੇਂ ਚ ਬੰਡਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ (1) ਲੋਕ ਮਾਨਸ (2) ਜਨਮਾਨਸ (3) ਮੁਨਿਮਾਨਸ। ਪੈਹਲੀ ਧਨੀ ਲੋਕਮਾਨਸ ਆਹਲੀ ਮਾਹਨੂ ਦੀ ਓਹ ਮਾਨਸਕ ਸਥਤਿ ਏ ਜੇਹੜੀ ਆਦਿਮ ਮਾਨਸ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਥਮਾਂ ਔਂਦੀ ਏ ਤੇ ਜਿਸਦਾ ਕਿਸਾ ਨ ਕਿਸਾ ਅਂਸ਼ ਅਜ਼ ਦੇ ਸਭ ਮਾਹਨੂ ਚ ਹਲਲੈਂ ਕੀ ਮਜੂਦ ਏ, ਪਰ ਦੁਖੈ ਆਹਲੀ ਗਲਲ ਏ ਏ ਜੇ ਅਜ਼ੈ ਦਾ ਤਥਾਕਥਤ ਸਭ ਮਾਹਨੂ ਇਸ ਸਥਤਿ ਗੀ ਸਥ ਥਮਾਂ ਨਿਚਲੀ ਕੋਟੀ ਦਾ ਮਨਦਾ ਏ। ਇਸੈ ਸਥਤਿ ਕੋਲਾ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਸੋਚਨੇ ਆਹਲੀ ਗਲਲ ਏ ਜੇ ਜਿਸਲੈ ਅਸ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੇ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਅੰਗ ਲੋਕਗੀਤੇ, ਮੁਹਾਵਰੇ, ਖੁਆਨੇ, ਫਲੌਹਨਿਧੀਂ ਤੇ ਬੜਾਰਤੇਂ ਦਾ ਅਧਿਧਨ ਕਰਨੇ ਆਂ ਤਾਂ ਤੁਂਦੇ ਚ ਅਥੇਂਗੀ ਨੋਖੀ ਮੌਲਕ ਕਲਪਨਾ ਤੇ ਕਾਵਿ ਸ਼ਾਸਤਰ ਚ ਵਰਣਤ ਲਕਣਾ ਤੇ ਵਿੰਜਨਾ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਕਿਤਧੀਂ ਦੇ ਦਰਸਾਨ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਉਸਲੈ ਸਾਢੇ ਚੜ੍ਹੇਂ ਦਾ ਠਕਾਨਾ ਨੇਈ ਰੱਹਦਾ ਤੇ ਉਸਲੈ ਅਥੇਂਗੀ ਲੋਕਵਾਰਤਾਕਾਰ ਦੀ ਕੁਦ਼ਿਸਤਾ ਦੀ ਦਾਦ ਦੇਨੇ ਚ ਗੁਰੇਜ ਨੇਈ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀ ਦਾ।

ग्रन्थालय

ਸਵੋ ਡਾਂਡਾ ਬਾਲ ਕ੃ਣ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਮੁਹਾਵਰੇਂ ਤੇ ਖੁਆਨੇਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਜੇਹਡੀ ਰਾਤ ਜਾਹਰ ਕਰਦੇ ਨ ਓਹ ਕਾਬਲੇ ਗੈਰ ਏ “ਮੁਹਾਵਰੇਂ ਚ ਲਕਣਾ ਜਾਂ ਵਿੱਜਨਾ ਸ਼ਕਿ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਨਾ ਲਾਜਮੀ ਏ, ਪਰ ਖੁਆਨੇਂ ਚ ਵਿੱਗਧ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਨਾ ਲਾਜਮੀ ਨੇਈ ਏ ਪਰ ਫ਼ਹੀ ਬੀ ਖੁਆਨੇਂ ਚ ਕੁਤੈ-ਕੁਤੈ ਵਿੱਗਧ ਮਿਲਦਾ ਏ।” **ਇਹ ਲੰਘੀ ਡਾਂਡਾ ਰਾਤ ਦੀ ਇਕ ਦੁਨੀਆਂ**

ਮੁਹਾਵਰਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਾਕਿਆਂ ਚ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਹੋਨੇ ਆਹਲਾ ਏਸਾ ਵਾਕਿਆ ਖੰਡ ਐ, ਜੇਹਡਾ ਵਾਕਿਆ ਦੀ ਅਰਥ ਸ਼ਕਿਤ ਗੀ ਕੇਈ ਗੁਣਾ ਬਧਾਂਦਾ ਐ, ਵਾਕਿਆ ਗੀ ਸੁਆਰਦਾ ਐ, ਉਸਦੀ ਚੁਸ਼ਟ ਬਨਾਂਦਾ ਐ ਤੇ ਦੂਏਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰੀ ਚ ਪ੍ਰਯੋਕਤਾ ਦਾ ਬਕਾਰ ਬਧਾਂਦਾ ਏ।

ਖੁਆਨ ਭਾਸਾ ਦੇ ਭੂਧਣ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਏਹ ਕਥਨ ਜਾਂ ਬੋਲੋਂ ਗੀ ਪੁਖਤਾਈ ਦਿੰਦੇ ਨ ਜੇਹਦੇ ਕਾਰਣ ਕਥਨੈ ਚ ਪ੍ਰਮਾਣਕਤਾ ਆਂਦੀ ਏ। ਖੁਆਨ ਦਰ-ਅਸਲ ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਨ ਜਿੰਦੇ ਨਾਂਡ ਗੀ ਕੋਈ ਮੋਡੀ ਨੇਈ ਸਕਦਾ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ ਨਕਾਰੀ ਸਕਦਾ ਏ^(੧੦)

डॉ० शास्त्री दा एह मत काबले तरीफ ऐ ते इसदी लोई च असेंगी लोकवार्ताकार दी बुद्धिमत्ता गी मान्यता देनी गै लोड़चदी ऐ।

जिसलै अस किश लोकगीतें च आए दे उपमा, रूपक ते उत्प्रेक्षा जनेहं अलंकारें, प्रतीकें ते बिंबें उप्पर गौर करने आं उसलै बी अस लोक गीतकार दी कल्पना शक्ति गी दाद दित्ते बगैर नेई रेही सकदे। उसलै अस एह सोचने आस्तै मजबूर होई जने आं जे लोक गीतकार

(110 826) 535-1011

शीराजा : अप्रैल-जुलाई 2001/43

बी कुसै श्रेष्ठ कवि आहला लेखा बड़ा संवेदनशील होंदा ऐ। इस संदर्भ च इक सुहागगीत दियां एह पंक्तियां काबले गौर न-

“साढा ते चिड़ियें दा चुरमुर वे, बावल असें दुरी बो जाना” बगैरा।

दूई जनमानस आहली स्थिति दा सरबंध सधारण पेशें कनै होंदा ऐ। इसदा सरबंध सिर्फ आम व्यहार कनै गै होंदा ऐ। एह स्थिति अपने दायरे तक गै सीमत रौंहदी ऐ।

त्री स्थिति ऐ मुनि मानस आहली एह सब थमां उत्तम स्थिति ऐ। एह ओह मानसक स्थिति ऐ जेहडी मानव-समाज द्वारा सभ्यता दे विकास दे कनै-कनै अर्जत कीती जंदी ऐ। एह अज्ज दे माहनू दी मानसक अवस्था दी सब थमां उच्ची स्थिति ऐ। इयै स्थिति दर्शनशास्त्र ते बाकी विद्यां जां शास्त्रें ते ज्ञान-विज्ञान ते उच्चियें कलें गी जन्म देने आहली होंदी ऐ।

अस दिक्खिने आं जे ऋग्वेद च आए दे उर्वशी पुरुवा, यम ते यमी, सर्मा ते पण बगैरा दे संवादें च असेंगी लोक तत्वें दे दर्शन होंदे न। इस लेई जिसलै अस उंदा बरीकी कनै अध्ययन करने आं तां ओह असेंगी साढे लोकगीतें जां कत्थें दे स्नोत लभदे न। उंदे च असेंगी वैदक धर्म दी उन्नी कटूरता नेई लभदी जिन्नी ऋग्वेद दियें होरनी रिचें च मजूद ऐ।

साढ़ियें लोककत्थें च जिन्नियां बी मिथक कत्थां न उंदा सब्भनीं दा सिर्जन लोकवार्ताकार ने अपनी ज़रूरत ते कल्पना दे मताबक अपने ढंग कनै कीते दा ऐ। इनें मिथक कत्थें च ब्रह्मा, विष्णु ते म्हेश, राम, कृष्ण, विश्वमित्तर, वशिष्ठ विक्रमादित्य, गोरखनाथ, सूर्ज ते चन्न बगैरा सारे ग्रैंह दे बारे च लोकवार्ताकार दी कल्पना केइयें प्रसंगें च बडी अनोखी ऐ ते इस्सै करियै खूबसूरत बी ऐ। इत्थें एह बी स्पृश्ट करी देना ज़रूरी ऐ जे लोकवार्ताकार इंदे बारे च इतिहासकार ते विज्ञानक कोला बिलकुल बक्खरी द्रिश्टी रखदा ऐ। विज्ञानक सूर्ज गी निरा अग्निपिंड मनदा ऐ। उसदे मताबक इयै इक तत्थ ऐ। इयां गै दूए ग्रैंह दे बारे च बी उसदा द्रिश्टीकोण विज्ञानक ऐ, पर लोकवार्ताकार दी नज़री च सारे ग्रैंह माहनू आहला लेखा हरकत करदे न। इंदे बी मां-बब्ब, लाड़ियां ते पुत्तर धियां होंदे न। जियां सूर्ज दा पुत्तर शनि ऐ, चन्ने दा पुत्तर बुध ऐ, भृगुरिशि दा पुत्तर शुक्र ग्रैंह ऐ बगैरा-बगैरा। इयां गै देवतें दा गुरु बृहस्पति ऐ ते राखसें दा गुरु शुक्र ऐ। लोकवार्ताकार बृहस्पति गी बीरु भाई मन्नियै वर्णन करदा ऐ। इन्ना गै नेई लोकवार्ताकार ने कुतै-कुतै साढे देवतें दे लिंग बी बदली दिते दे न। जियां स्त्रियोंकर्ता ब्रह्मा अपने विधाता रूप कने साढे शास्त्रें च पुलिंग वाचक ऐ जदके लोकवार्ताकार उसी अपनी कल्पना कने स्त्रीलिंग च बदली दिंदा ऐ ते विधमाता जां बिद्ध माता बनाई दिंदा ऐ। धरती उप्पर होने आले भंचालें दे बारे च बी लोकवार्ताकार विज्ञानके कोला बिलकुल बक्खरा नज़रिया रखदा ऐ। ओहदे मताबक ए धरती धर्म रूपी बैले दे इक सिंडै पर थम्होई

ਦੀ ਏ ਜਿਸਲੈ ਓ ਬੈਲ ਥਕਕੀ ਜੰਦਾ ਏ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਗੀ ਅਪਨੇ ਦ੍ਰਵਾਂ ਸਿੰਡੈਂ ਉਪਰ ਬਦਲਨ ਲਗਦਾ ਏ
ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਕੰਬੀ ਉਠਦੀ ਏ ਤੇ ਊਏ ਭੰਚਾਲ ਖੁਆਂਦਾ ਏ। ਵਿਦਾਨ ਲੋਕਵਾਰਤਕਾਰ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਗੀ ਪੂਰੀ
ਚਾਲਲੀ ਸਮਝਦੇ ਨ ਜੇ ਏਹ ਰੂਪਕਾਤਮਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਏ।

ਲੋਕਵਾਰਤਕਾਰ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ੍ਦ ਗੈਹਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਬੀ ਬਿਲਕੁਲ ਬਕਖਰਾ ਤੇ ਅਪਨੇ ਢੰਗੈ ਦਾ
ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਰਖਦਾ ਏ। ਸਥਾਨ ਪਢੇ-ਲਿਖੇ ਜਾਨਦੇ ਨ ਜੇ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ੍ਹ ਗੀ ਗੈਹਣ ਲਗਨੇ ਦੇ ਪਿਛੋਂ
ਵਿਜਾਨਕ ਕਾਰਣ ਹੋਂਦੇ ਨ, ਪਰਲੋਕਮਾਨਸ ਦੇ ਮਤਾਬਕ ਰਾਹੂ ਗੈਹ ਚੰਨ੍ਹ ਗੀ ਤੇ ਕੇਤੂ ਗੈਹ ਸੂਰਜੀ ਗੀ
ਗ੍ਰਸਦਾ ਏ। ਭੜ੍ਹੂ ਬਲੌਰ ਤੇ ਉਸ ਥਮਾਂ ਉਪਰਲੇ ਫਾਡੀ ਲਾਕੇਂ ਚ ਚੰਨ੍ਹ ਦਾ ਗੈਹਣ ਲਗਨੇ ਪਰ ਗੈਹਨ
ਗੀ ਨਸ਼ਾਨਾ ਬਨਾਇਥੈ ਲੋਕ ਬੰਦੂਕਾਂ ਬੀ ਚਲਾਂਦੇ ਨ ਤੇ ਰਾਹੂ ਗੀ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਿਥੈ ਕਰਲਾਇਥੈ ਆਖਦੇ
ਨ ਰਾਖਸਾ, ਚੰਨ੍ਹ ਗੀ ਜਾਂ ਚੰਨ ਮਾਮੇ ਗੀ ਛੋਡੀ ਦੇ। ਗੈਹਨ ਉਗਗਲਨੇ ਦੇ ਬਾਦ ਰਾਹੂ-ਕੇਤੂ ਦੇ ਨਾਂ ਲੋਕ
ਸਤਨਾਜਾ, ਕਾਲਿਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਨਾਜ ਦਾਨ ਬੀ ਕਰਦੇ ਨ।

ਇਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਗਲਲ ਵਿਚਾਰਨੇ ਜੋਗ ਏ। ਓਹ ਏਹ ਜੇ ਜਿਸਲੈ ਅਸ ਸਾਂਸਕ੃ਤ ਦਿਵੇਂ ਕਾਲਪਨਕ
ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਆਹਲਿਆਂ ਰਚਨਾਂ ਪੰਚਤਾਂਤਰ, ਬਤਾਲ ਪਚੀਸੀ, ਸਿੱਹਾਸਨ ਬਤੀਸੀ ਜਾਂ ਈਸਪ ਤੇ ਸ਼ੇਖਸਾਦੀ
ਦਿਵਾਂ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਪਢੇਂ ਆਂ ਤਾਂ ਤੁਂਦੇ ਚ ਬੀ ਅਸੰਗੀ ਲੋਕ ਤਤਕ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਇਨਾ ਗੈ ਨੇਈ ਬਲਕੇ
ਏਹ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਲੋਕ ਕਤਥੇਂ ਦੇ ਬਡਿਆਂ ਗੈ ਨਜਦੀਕ ਸੇਹੀ ਹੋਦਿਆਂ ਨ। ਪੰਚਤਾਂਤਰ ਦਿਵੇਂ ਕਹਾਨਿਯੇਂ ਚ
ਬੀ ਕਾਂ, ਹਰਨ, ਚੂਹਾ, ਖਰਗੋਸ਼, ਕਬੂਤਰ, ਕਛੁਆ ਕਗੈਰਾ ਆਪੂ ਬਿਚ੍ਚੇ ਗਲਲਾਂ ਕਰਦੇ ਲਭਦੇ ਨ ਜਦ
ਕੇ ਕੇਈ ਡੋਗਰੀ ਲੋਕ ਕਤਥਾਂ ਬੀ ਇਥੈ ਨੇਹ ਪਾਜ਼ਰੇਂ ਕਨੈ ਭਰਪੂਰ ਨ।

ਡੱਕੋ ਸਤਿੰਦਰ ਹੋਰੋਂ ਲਾਕਵਾਰਤਾ ਦੇ ਅੜਤਗਤ ਔਨੇ ਆਹਲੇ ਬਿਸ਼ੇਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਣ ਇਸ ਚਾਲੀ
ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ-

1. ਲੋਕ ਕਤਥਾਂ, ਲੋਕ ਗੀਤ ਖੁਆਨ ਕਗੈਰਾ -

1. ਸਾਬੈ ਕਿਸਮੇਂ ਦਿਵਾਂ ਲੋਕਕਤਥਾਂ
2. ਸਾਬੈ ਕਿਸਮੇਂ ਦੇ ਲੋਕਗੀਤ
3. ਸਾਬੈ ਕਿਸਮੇਂ ਦੇ ਖੁਆਨ, ਸੁਹਾਵਰੇ, ਫਲਲੌਹਨਿਆਂ ਤੇ ਬਜ਼ਾਰਤਾਂ।

2. ਰੀਤਿ-ਰਿਵਾਜ -

1. ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੰਸਥਾਂ ਕਨੈ ਸਰਕਾਰੀ
2. ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਜੀ ਜੀਵਨ ਕਨੈ ਸਰਕਾਰੀ
3. ਵਿਕਾਸਾਂ ਤੇ ਉਦਯੋਗ ਧੰਦੇ
4. ਪਰਵ, ਬੰਦੀ, ਧਾਰ, ਅਨੁ਷ਠਾਨ

5. खेढां ते मनोरंजन, मेले बगैरा, लोकनाच लोक नाटक, लोक वाद्य जां साज।

6. लोकविश्वास ते बैहम

3. प्रकृति-

1. पृथ्वी ते गासे कनै।

2. जड़ी-बूटियें ते रुक्खे-बूहटें कनै।

3. पशु-पक्खरुएं ते जीव जैन्तुएं कनै।

4. माहनू ते उसदे द्वारा बनाई दियें चीजें कनै जियां-लोकशिल्प, लोकचित्तर बगैरा

4. मनतां ते कोहडर

1. जादू-टूने, माहनू ते पशुएं दियां बमारियां ते उंदे लाजें कनै सरबंधत।

2. आत्मा ते पूर्व जन्म ते पुनर्जन्म कनै सरबंधत।

3. देवी-देवतें ते भूते-प्रेतें कनै सरबंधत।

4. सगण-अपसगण, भविक्खबाणी कनै सरबंध।

5. लोक औजार ते हथ्यार।

लोकवार्ता दी सांभ-सम्हाल दी लोड़-

लोकवार्ता दे विद्वान् डॉ० सेन हुंदी इस राड कोला साफ जाहर होई जंदा ऐ जे लोकवार्ता कनै सरबन्धत सारी लोक-संपत्ति चूं के लिखत कताबें च नेई मिलदी। एह ते सिर्फ अनपढ़ लोकें दी यादगार गी खरोतिए गै किटठी कीती जाई सकदी ऐ की जे इसदा म्हत्तव साढे अतीत ते वर्तमान कनै जुडे दा ऐ। इस आस्ते इस सम्पत्ति गी म्यूजियम जनेह माध्यम दे द्वारा सम्हालने दी लोड़ बड़ी ऐ। हून की जे होर जरीये बी इजाद होई गेदे न उंदी मददी कनै बी सम्हालने दी लोड़ ऐ।

इत्थें एह गल्ल काबले जिकर ऐ जे लोकवार्ता दी सांभ-सम्हाल दा कम्म अमेरिका ते ब्रिटेन जनेह उन्नत देसें च मता चिर पैहलें शुरू होई गेआ हा।

टी.बेकन नां दे इक योरोपीय विद्वान् ने 1840 ई. च 'टेल्ज लीजेंड्स' शीर्षक कनै लोककथें दा इक संग्रह दाँ भागें च प्रकाशत कीता हा।

ए.एच. काप्पे नां दे इक अमेरिकन विद्वान ने "दी साईस आफ फोकलोर" नां दी रचना

न्यूयार्क थमां 1930 च प्रकाशित कीती ही।

एम.लीच, फन्क ते वंग नाल्लस नां दे त्रंत विद्वानें 'स्टैंडर्ड डिक्शनरी आफ फोकलोर' त्यार करियै, न्यूयार्क थमां 1949 च प्रकाशत कीती ही। एह दुनिया-भर च लोकवार्ता दा पैहला शब्दकोश त्यार होआ हा।

इस चाल्ली अमेरिका ते ब्रिटेन च होर बी केइयें विद्वानें इस बारे च बडे सराहने जोग कम्म कीते न ते हून बी करा करदे न।

साढे देसै च बी सब थमां पैहलें लोकवार्ता पर कम्म करने दा मुंद विदेशी विद्वानें गै पाया हा। एच बट्रर वर्थ नां दे इक योरोपीय विद्वान ने 'जिग-जैग जरनी आफ इंडिया' शीर्षक कनै 10 लोककथें दा संग्रह अंग्रेजी अनुवाद कनै सन् 1887 च छापेआ हा। उसदे परंत ए. कैम्पबैल्ल नां दे इक होर विद्वान ने 'सण्टाल फोक टेलस' शीर्षक कनै 23 लोक कथें दा इक संग्रह 1891 च ते जी.डी. एण्डर्सन नां दे विद्वान ने 'ए क्लेक्शन आफ कचाड़ी फोक टेल्ज एंड राइम्स' शीर्षक कनै 16 लोककथें दा इक संग्रह 1895 च छापेआ हा।

इनें विद्वानें दे बाद शायद इंदे कोला गै प्रेरणा लेइयै जेठा भाई नां दे इक भारतीय विद्वान ने 'इंडियन फोकलोर' नां दी इक कताब त्यार करियै 1903 च छापी ही। ते फ्ही के.एन. बैनर्जी ने 1905 ई० च 'पापुलर टेल्ज आफ बंगाल' शीर्षक कनै बंगाली लोककथें दा इक संग्रह छापेआ हा। इनें विद्वानें दे बाद साढे देसै च कई बदेशी ते देसी विद्वानें लोकवार्ता उपर काबले तरीफ कम्म कीते, जिनेंगी इत्थें गिनना कठन ऐ। अजादी मिलने दे बाद ते होर जोर-शोर कनै कम्म होना शुरू होआ।

केइयें राज्यें च भाशा अकादमियां स्थापत होइयां ते लोकवार्ता पत्रकाएं दा प्रकाशन शुरू होआ। लोकवार्ता अकादमियां स्थापत होने पर केइयें विश्वविद्यालयें च लोकवार्ता दे बक्खरे-बक्खरे अंगें उपर अनुसंधान करोए जान लगे, केइयें विश्वविद्यालयें च हिंदी ते प्रांतीय भाशें दी एम.ए. दे पाठ्यक्रमें च लोकवार्ता जां लोकसाहित्य दे अध्ययन आस्तै इक प्रश्न पत्र बी रक्खेआ गेआ। इंयां लोकवार्ता ते खास करियै लोक-साहित्य दा केई द्रिश्टियें कनै अध्ययन ते रख-रखाऊ दा सिरस्ता बनदा गेआ। नतीजे दे तौर पर अज्ज अस दिक्खने आं जे हिन्दी ते इस दियें भोजपुरी, मैथली, अवधी, ब्रज ते राजस्थानी जनेहियें बोलियें दे प्रदेशों दी लोकवार्ता ते लोक-साहित्य उपर हून तक सराहनीय कम्म होआ ऐ। साढे गुआंडी राज्य पंजाब ते हिमाचल प्रदेश ते हरयाणा दियां भाशा अकादमियां लोकवार्ता उपर काबले तगीफ़ कम्म करोआ करदियां न ते इसदी सांभ-सम्हाल आहला बक्खी बी खास ध्यान देआ करदियां न। किश बरै पैहलें अमृतसर च फोकलोर अकैडमी स्थापत होई ही। ओह बी सराहनीय कम्म करा करदी ऐ। उद्धर उत्तर प्रदेश दे 'सोनभद्र' नां दे शैहरै च 'लोकवार्ता' शोध संस्थान

ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਬਾਅਦ 'ਲੋਕਵਾਰਤਾ' ਸ਼ੀਰਘਕ ਕਨੇ ਸ਼ੋਧ ਪਤਰਕਾ (ਤ੍ਰਿਮਾਸਕ) ਬੀ ਨਿਕਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਪਰ ਬਡੇ ਸ਼ਤਰੀਯ ਲੇਖ ਛਪਦੇ ਹਨ।

ਸਾਫ਼ੀ ਰਿਆਸਤੀ ਚੰਗੀ ਭੀ ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਕਲਵਰਲ ਅਕੈਡਮੀ, ਡੋਗਰੀ ਰਿਸਰਚ ਇੱਨਸਟੀਚੂਟ ਰੇਡਿਯੋ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਕੇਨਦ੍ਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ ਜਾਨੇ ਕਰੀ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਗੀ ਸਮਝਨੇ ਦੀ ਚੰਗੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਫ਼ੀਨੀ ਸੰਸਥੇ ਅਪਨੀ-ਅਪਨੀ ਜਗਹ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੇ ਕਿਸਾਂ ਅੰਗੇ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸਮਾਲ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚੰਗੇ ਸਾਹਿਤੀ ਕਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਰੇਡਿਯੋ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜ਼ਮ੍ਮੂ ਨੇ ਅਪਨੇ ਸਥਾਪਨਾ ਬੇਈ 1947 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੋਲਾ ਗੈ ਡੋਗਰੀ ਲੋਕਗੀਤੇ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸਮਾਲ ਦਾ ਕਾਰਨ ਅਪਨੇ ਕਾਰਘਕਮ ਦੇ ਮਤਾਬਕ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜ਼ਮ੍ਮੂ ਸੰਭਾਗ ਦੇ ਬਕਖਰੇ-ਬਕਖਰੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਥਮਾਂ ਲੋਕਗੀਤ ਗਾਨੇ ਆਲੀ ਪਾਰਿਂਧਾਂ ਮਿਗਵਾਇਥੈ ਤੁੰਦੀ ਰਿਕਾਫਿੰਗ ਕਰਿਥੈ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਰਿਂਧਾਂ ਚੰਗੇ ਰਾਮ ਨਗਰ ਦੇ ਰਮਾਲੋ ਰਾਮ ਤੇ ਛੜ੍ਹ ਰਾਮ ਦਿਧਾਂ ਪਾਰਿਂਧਾਂ ਮਿਹੂਰ ਨਾ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਕਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਰੜੀ ਕਨੈਂ ਕਾਰਕਾਂ, ਤੇ ਬਾਰਾਂ ਗਾਇਥੈ ਕੇਈ ਬੇਈ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਨ ਮੌਹ੍ਦਾ ਰੇਹਾ। ਉਸਦੇ ਮਰਨੇ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸੁਰੇਨਦਰ ਮਲਹੋਤ੍ਰਾ ਭੀ ਤੁਸੈਂ ਤਜ਼ ਤੁਪਰ ਕਾਰਕਾਂ ਤੇ ਬਾਰਾਂ ਗਾਇਥੈ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਗਿਰਧਾਰੀ ਲਾਲ ਪਨਤ ਦੇ ਗਾਏ ਦੇ ਲੋਕਗੀਤ ਅਜ਼ਜ਼ ਭੀ ਲੋਕ ਸੁਨਨੇ ਗੀ ਤਰਸਦੇ ਨ ਤੇ ਹੁਨ ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਦ੍ਵਿਮਨ ਸਿੰਹ ਜੰਦਾਹਿਯਾ ਅਪਨੀ ਸੁਰੀਲੀ ਅਵਾਜਾ ਕਨੈਂ ਲੋਕ ਗੀਤ ਗਾਇਥੈ ਸਾਫ਼ਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਾ ਕਰਦੇ ਨ। ਅਜ਼ਜ਼ ਤੋਡੀ ਜਿਨ੍ਹੇ ਭੀ ਬਕਖਰਿਧਾਂ-ਬਕਖਰਿਧਾਂ ਬਿਧੇਂ ਦੇ ਲੋਕਗੀਤੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਰੇਡਿਯੋ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜ਼ਮ੍ਮੂ ਨੇ ਕੀਤੇ ਨ ਤੁੰਦੇ ਸਾਰੋਂ ਦੀ ਬਡੀ-ਬੁੜੀ ਟੇਪ ਲਾਇਕ੍ਰੋਨੀ ਇਸ ਕੇਨਦ੍ਰ ਚੰਗੇ ਮਜੂਦ ਹੈ। ਯਕੀਨਨ ਗੈ ਏਹ ਲੋਕ ਧੁਨੋਂ ਗੀ ਤੁੰਦੇ ਸ਼ਹੇਈ ਰੂਪ ਚੰਗੇ ਸਮਾਲਨੇ ਦਾ ਬਡਾ ਗੈ ਸਾਹਿਤੀ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਕਾਰਨ ਗੀ ਹੋਰ ਧੋਜਨਾਬਦੂ ਤਰੀਕੇ ਕਨੈਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਤਾਂ ਮੇਦ ਹੈ ਜੇ ਆਸਤਾ-ਆਸਤਾ ਇਸ ਸੰਭਾਗ ਦੇ ਛੜ੍ਹ ਡੋਗਰੀ ਲੋਕਗੀਤ ਗੈ ਨੇਈ ਬਲਕੇ ਪੁੱਛੀ, ਗੋਜਰੀ, ਭਦਰਵਾਹੀ ਤੇ ਕਿਤਵਾਡੀ ਲੋਕਗੀਤ ਭੀ ਇਸ ਕੇਨਦ੍ਰ ਦੀ ਲਾਇਕ੍ਰੋਨੀ ਦੀ ਸੰਪਰਤੀ ਬਨੀ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਕਿਸਾਂ ਬੇਈ ਥਮਾਂ ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਦਾ ਕਟੂਆ ਕੇਨਦ੍ਰ ਭੀ ਚਾਲ੍ਹੂ ਹੋਈ ਜਾਨੇ ਕਨੈਂ ਲੋਕਗੀਤੇ ਦੀ ਰਿਕਾਫਿੰਗ ਦੇ ਮਾਧਿਮ ਕਨੈਂ ਸਾਂਭੇਂ ਕਰਨੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਗੀ ਹੋਰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਮਿਲੇਅਹੈ। ਏਹ ਇਕ ਖੁਸ਼ੀ ਆਹਲੀ ਗਲਲ ਹੈ।

ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਕਿਸਾਂ ਸਮੇਂ ਪੈਹਲੇ ਕੇਇਥੋਂ ਦੂਰ-ਦਰਾਜ ਦੇ ਗ੍ਰਾਏ ਚੰਗੇ ਜੇਹਡੇ ਲੋਕਮੇਲੇ ਲੁਆਨੇ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਆਹ ਯਕੀਨਨ ਗੈ ਇਕ ਸਾਹਿਤੀ ਕਾਰਘਕਮ ਹੈ। ਉਸ ਕਨੈਂ ਲੋਕ ਸ਼ਿਲਿਗ ਤੇ ਲੋਕਕਲਾ ਦੇ ਗ੍ਰਾਏ-ਪਿੰਡੋਂ ਚੰਗੇ ਤੇ ਤੇ ਉਪੇਕ਼ਤ ਖਾਨੇ ਦਾ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ 'ਡੋਗਰੀ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਮ੍ਯੂਜਿਯਮ' ਦਾ ਕਾਰਘਕਮ ਭੀ ਰਮਭੀ ਲੈਂਦੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਮੇਲੋਂ ਦੇ ਮਾਧਿਮ ਕਨੈਂ ਇਸ ਆਸਤੈ ਕਾਫੀ ਸਮਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹੁਨ ਸੁਨੇਅਹੈ ਜੇ ਨਮੀਂ ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਭੀ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸਮਾਲ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚੰਗੇ ਬੁੜੀ ਧੋਜਨਾ ਬਨਾਉ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇਹਡਾ ਚੰਗਾ ਸਮਾਚਾਰ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੰਦਰਾਲਤਾ ਸਾਹਿਤੀ ਮਣਡਲ ਰਾਮਨਗਰ, ਦਰਤੂ ਸਾਹਿਤੀ ਸਭਾ ਭਡੂ, ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤੀ ਸਭਾ

ਅਖਨੂਰ, ਦੁਗਗਰ ਲੋਕ ਸਾਂਸਕ੍ਰਤਿ ਸੰਗਮ ਬਟੈਹਡਾ, ਦੁਗਗਰ ਕਲਾ ਮੰਚ ਉਧਮਪੁਰ, ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਸਭਾ ਸਾਮਿਆ ਬਗੈਰਾ ਬੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚ ਥੋਡਾ ਮਤਾ ਕਮਮ ਕਰਾ ਕਰਦਿਧਾਂ ਨ। ਇੰਦੇ ਚ ਦੁਗਗਰ ਸਾਂਸਕ੍ਰਤਿ ਸੰਗਮ ਬਟੈਹਡਾ ਹਰ ਸਾਲ ਰਾਹਵੇਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਲੁਆਇਥੈ ਦੁਗਗਰ ਦੀ ਇਸ ਲੋਕਕਲਾ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸਮਭਾਲ ਦਾ ਸਰਾਹਨੀਧ ਕਮਮ ਕਰਾ ਕਰਦੀ ਏ। ਅਸਲ ਚ ਨਿਜੀ ਸਾਂਸਥੇ ਦੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਦੀ ਜਮ਼ਾਬਾਰੀ ਹੀ ਡੋਗਰੀ ਰਿਸਚਰ ਇੱਕਸਟੀਚ੍ਯੂਟ ਜਮ੍ਮੂ ਦੀ ਜਿਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1962 ਚ ਡਾਂਡੀ ਕਰਣ ਸਿੱਹ ਦੇ ਸੰਰਕਣ ਚ ਹੋਈ ਹੀ। ਧਰਮਾਰਥ ਟ੍ਰਸਟ ਨੇ ਇਸਦੇ ਕਾਰਾਲਿਯ ਆਸਟੈਂ ਸ਼੍ਰੀ ਰਘੁਨਾਥ ਮਨਦਰ ਜਮ੍ਮੂ ਦੇ ਪਰਿਸਰ ਚ ਹਰ ਸੁਵਧਾ ਸਮੇਤ ਇਕ ਬੜਾ ਕਮਰਾ ਬੀ ਦਿੱਤਾ ਦਾ ਏ। ਇਸ ਸਾਂਸਥਾ ਨੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਦੁਗਗਰ ਸਾਂਸਕ੍ਰਤਿ ਤੇ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਬੜਾ ਸਰਾਹਨੀਧ ਕਮਮ ਕੀਤਾ। ਸਿਤਾਂਬਰ 1971 ਚ ਡੋਗਰੀ ਫੋਕਲੋਰ ਸੇਮਿਨਾਰ ਬੀ ਆਯੋਜਤ ਕੀਤਾ ਹਾ, ਜਿਸਦੇ ਚ ਬੱਦੇ ਸ਼ਤਰੀਧ ਸ਼ੋਧ ਪੜਰ ਬੀ ਪਢੇ ਗੇ ਹੇ।

ਇਨ੍ਹੇ ਸਾਂਸਥੇ ਦੇ ਬਾਦ ਸਾਡੇ ਸਾਮਨੈ ਦੀ ਗੈ ਅਦਰੇ ਏਸੇ ਨ ਜੇਹੜੇ ਬੱਦੇ ਮਹਤਵ ਆਹਲੇ ਬੀ ਹੈਨ ਤੇ ਅਪਨੀ-ਅਪਨੀ ਜਗਹ ਮਤੇ ਜਮ਼ਾਬਾਰ ਬੀ। ਏਹ ਨ ਜਮ੍ਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਭਾਸ਼ਾ, ਕਲਾ ਤੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਤਿ ਅਕੈਡਮੀ ਤੇ ਜਮ੍ਮੂ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਵਿਭਾਗ। ਕਲਵਰਲ ਏਕੈਡਮੀ ਚੂਂ ਕੇ ਸਾਫ਼ੀ ਰਿਯਾਸਤੀ ਦਿਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਂ-ਬੋਲਿਆਂ ਤੇ ਸਮੂਚੀ ਸਾਂਸਕ੃ਤਕ ਬਰਾਸਤ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸਮਾਹਾਲ ਤੇ ਤਰਕੀ ਬਾਦਧੇ ਆਸਟੈ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗੇਈ ਹੀ, ਇਸ ਲੇਈ ਏਹ ਸਭਾਨਕ ਗਲਲ ਏ ਜੇ ਡੋਗਰੀ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੇ ਸਮੁੱਛ ਖ਼ਜਾਨੇ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸਮਾਹਾਲ ਦਾ ਜਮ਼ਮਾ ਮੁਕਖ ਰੂਪ ਕਨੈ ਇਸਦੇ ਪਲਲੈ ਗੈ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਏਹ ਖੁਸ਼ੀ ਆਹਲੀ ਤੇ ਸਰਾਹਨੀਧ ਗਲਲ ਏ ਜੇ ਅਕੈਡਮੀ ਨੇ ਅਜ਼ਜ ਤਕ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚ ਜੇਹੜਾ ਕਮਮ ਬੀ ਕੀਤਾ ਏ ਓਹ ਕਾਫ਼ੀ ਸਜ਼ਤੋ਷ਜਨਕ ਏ। ਅਕੈਡਮੀ ਨੇ ਹੂਨ ਤੋਡੀ 16 ਸਾਂਗੈਹ ਲੋਕਗੀਤਿਆਂ ਦੇ ਤੇ 14 ਲੋਕਕਤਥਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਨ ਇੰਦੇ ਇਲਾਵਾ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹੇਂ ਗੀਤ ਸਾਂਗੈਹਿਆਂ ਚ ਗੀਤਿਆਂ ਦੀ ਨੋਟੇਸ਼ਨ ਦਾ ਕਮਮ ਬੀ ਕਨੋ-ਕਨਨ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਤਾਂ ਇੰਦੀ ਸਾਂਭ-ਸਮਾਹਾਲ ਭਲੇਆਂ ਤਸਲਲੀਬਖ਼ਾ ਹੋਈ ਜਾਨੀ ਹੀ। ਅਕੈਡਮੀ ਨੇ ਸਾਫ਼ੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਏਹ ਚਾਰ ਵਿਸ਼ੇ਷ਾਂਕ ਛਾਪਿਥੈ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸਮਾਹਾਲ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਸਰਾਹਨੀਧ ਕਮਮ ਕੀਤਾ ਏ-ਅਂਕ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਨ-

- (1) ਡੋਗਰੀ ਲੋਕਕਤਥਿਆਂ ਦਾ ਵਿਧਾਨ 1975
- (2) ਡੋਗਰੀ ਲੋਕਗੀਤਿਆਂ ਦਾ ਖਾਸ ਅਧਿਅਨ 1976
- (3) ਡੋਗਰੀ ਲੋਕਸਾਹਿਤਿ ਵਿਜਾਨ 1978
- (4) ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਅਂਕ 1983

ਇੰਦੇ ਇਲਾਵਾ ਦੁਗਗਰ ਦਾ ਸਾਂਸਕ੃ਤਕ ਇਤਿਹਾਸ 1985 ਤੇ 'ਡੋਗਰੀ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਸਰੂਪ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ 1995 ਦੀ ਏਸੇ ਸਾਂਗੈਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਨ ਜਿੰਦੇ ਚ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਤੇ ਦੁਗਗਰ ਸਾਂਸਕ੍ਰਤਿ ਉਪਰ ਬਿਛੁਨੇਂ ਦੇ ਬੱਦੇ ਖੋਜਪੂਰਣ ਲੇਖ ਨ। ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਇੱਨ੍ਹੀ ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ ਸਮਗਰੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਟਠੀ ਕਰੋਆਇਥੈ ਤੇ ਤਿੰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਟਠੀ ਕਰੋਆਇਥੈ ਇਨ੍ਹੇਂ ਸਾਂਗੈਹ ਚ ਸਮੋਝਿਆਂ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੀ

ਸਾਂਭ-ਸਮਾਲ ਤੇ ਰਖ-ਰਖਾਵ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਏਹ ਇਕ ਸਰਾਹਨੀਧ ਕਮਮ ਗੈ ਨੇਈ ਕੀਤਾ ਬਲਕੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚ ਹੋਰ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਆਸਟੈ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਵਿਦਾਨੋਂ ਗੀ ਇਕ ਦਿਸਾ ਦੇਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਆਹਲਾ ਕਮਮ ਬੀ ਕੀਤਾ ਏ। 'ਡੁਗਰ ਦਾ ਸਾਂਸਕ੃ਤਕ ਇਤਿਹਾਸ' ਦੇ ਬੀਹ ਲੇਖ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਸਰੂਪ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇ਷ਣ ਦੇ ਸਤਾਈ ਲੇਖ ਪੀ.ਏਚ.ਡੀ. ਡਿਗਰੀ ਆਸਟੈ ਸ਼ੋਧ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਿਖਨੇ ਆਹਲੇ ਸ਼ੋਧਾਰਥੀਂ ਲੇਈ ਬਡੇ ਮਾਕੂਲ ਤੇ ਸ਼ੇਈ ਬਿਸ਼ੇ ਬਨੀ ਸਕਦੇ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨੇਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ੀਰਾਜਾ ਡੋਗਰੀ ਚ ਤੇ ਸ਼ੀਰਾਜਾ ਹਿਨਦੀ ਦੇ ਕੇਈ ਅਂਕੋਂ ਚ ਕੇਈ ਬਾਰੀ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਕਨੈ ਸਰਕਨ੍ਹਤ ਬਿਸ਼ੇ ਉਪਰ ਕੇਇਥੋਂ ਵਿਦਾਨੋਂ ਬਡੇ ਬਧਿਆ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਨ, ਜਿੰਦੇ ਚ ਸ਼ਵੋ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਖਜੂਰਿਆ, ਡੱਠ ਅਸ਼ੋਕ ਜੇਰਥ, ਡੱਠ ਓਮ ਗੋਸ਼ਵਾਮੀ, ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਿਵ ਨਿਰਮਾਹੀ, ਡੱਠ ਜਾਨ ਸਿੰਹ, ਡੱਠ ਸੁਰੇਨਦ੍ਰ ਪਾਲ ਗੰਢਲਗਾਲ, ਡੱਠ ਬਾਲਕੁਣਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਸ਼ਵਰੂਪ ਸਚਵਰ, ਡੱਠ ਕੀਣਾ ਗੁਸਾ, ਡੱਠ ਪ੍ਰਿਯਤਮ ਕੁਣਾ, ਟੀ.ਆਰ.ਮਗੋਤ੍ਰਾ, ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਕਿਤ ਸ਼ਰਮਾ, ਪ੍ਰੋ. ਨੀਲਾਮ਼ਬਰ ਦੇਵ, ਸ਼ਵ ਪੰ. ਸੰਸਾਰ ਚਨਦ, ਸ਼ਵ ਬੰਧੁਸ਼ਰਮਾ, ਪ੍ਰੋ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਹ ਬਗੈਰਾ ਵਿਦਾਨੋਂ ਦੇ ਨਾਂ ਖਾਸ ਕਰਿਯੇ ਕਾਬਲੇ ਜਿਕਰ ਨ। (੧੨)

ਮੁਹਾਵਰੋਂ, ਖੁਆਨੋਂ, ਬੜਾਰਤੋਂ ਤੇ ਫਲੌਹਨਿਧੀਂ ਉਪਰ ਸ਼੍ਰੀ ਤਾਰਾ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਤੇ ਡੱਠ ਕੇ.ਏਲ. ਵਰਮਾ, ਮਾ.ਵਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਦੁਕੇ ਤੇ ਦੁਨੀ ਚਨਦ ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ ਨੇ ਸਰਾਹਨੀਧ ਕਮਮ ਕੀਤੇ ਨ। ਏਹ ਮੁਹਾਵਰਾ ਕੋਸ਼ ਤੇ ਕਹਾਵਤ ਕੋਸ਼ ਡੁਗਰ ਦੇ ਵਿਦੁਤ ਸਮਾਜ ਚ ਕਾਫੀ ਮਝੂਰ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦੇ ਨ। ਉਦ੍ਧਰ ਜਮ੍ਮੂ ਵਿਸ਼ਵਵਿਦਾਲਿਆ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੇ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਬਿਸ਼ੇ ਜਿਥਾਂ ਲੋਕਕਥਿਂ, ਲੋਕਗੀਤਿਂ, ਲੋਕਗਾਥਾਏਂ, ਲੋਕਨਾਟਕੇਂ ਤੇ ਅਨੁਸਥਾਨੋਂ ਉਪਰ ਪੀ.ਏਚ.ਡੀ. ਡਿਗਰੀ ਲੇਈ ਸ਼ੋਧਾਰਥੀਂ ਕੋਲਾ ਬਡੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾ ਜੋਗ ਕਮਮ ਕਰੋਆਏ। ਡੋਗਰੀ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਇਕ ਕੁਲ ਭਾਰਤੀ ਫੋਕਲੋਰ ਸੇਮਿਨਾਰ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਬੀ ਕੀਤਾ ਹਾ। ਉਸਦੇ ਚ ਜੇਹਡੇ ਲੇਖ ਪਢੇ ਗੇ ਹੋ ਆਹ ਸਾਰੇ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਸ਼ੋਧ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਚ ਛਾਪੀ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਨ।

ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸਮਾਲ ਦਾ ਤਰੀਕਾਕਾਰ-

ਉਪਰ ਜਿਨ੍ਹੇ ਸੰਥਿਂ ਤੇ ਲੇਖਕੇਂ ਬਗੈਰਾ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗੇਆ ਏ ਆਹ ਤੇ ਸਿਰਫ ਡੋਗਰੀ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੀ ਨਗਰੋਂ, ਗ੍ਰਾਂਏ-ਪਿੰਡੋਂ ਤੇ ਦੂਰ-ਦਰਾਜ ਲਾਕੇਂ ਚ ਬਿਖਰੀ ਦੀ ਜਾਂ ਜਨਜੀਵਨ ਚ ਰਚੀ-ਪਚਿਧੈ ਤੰਦਾ ਅੰਗ ਬਨੀ ਦੀ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੀ ਅਪਾਰ ਸੰਪਤਿ ਗੀ ਕਿਟਠਾ ਕਰਨੇ ਚ ਤੇ ਸਾਂਭਨੇ-ਸਮਾਲਨੇ ਚ ਮਾਧਨ ਬਨੀ ਸਕਦੇ ਨ। ਏਹ ਠੀਕ ਏ ਜੇ ਏਹ ਇਕ ਔਖਾ ਕਮਮ ਏ ਜਿਸੀ ਲਗਨ, ਮੈਹਨਤ ਤੇ ਧਨ ਖਰ੍ਚ ਕਰਿਧੈ ਗੈ ਸਿਰੈ ਚਾਢੇਆ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਸਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਇਕ ਲਾਗੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਚਲਨੇ ਆਹਲੀ ਯੋਜਨਾ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਤਾਂ ਏਹ ਕੋਈ ਗਲਲ ਗੈ ਨੇਈ ਜੇ ਚੰਗੇ ਨਤੀਜੇ ਹਾਸਲ ਕਰਨੇ ਚ ਕੋਈ ਔਖ ਆਵੈ।

ਸਾਂਭ-ਸਮਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੈ ਸੁਝਾਅ :-

ਸ਼ਵ ਥਮਾਂ ਪੈਹਲੋਂ ਇਕ ਬਕਖਰਾ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਕਥ (Cell) ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜੇਹਡਾ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਗੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਧੇ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ਿਤ ਚ ਬਣਿਧੈ ਕਮਮ ਕਾਰੈ-

असल च लोकवार्ता सरबन्धी समगरी किट्ठी करना कोई सखल्ला कम्म नेई ऐ, पर फ्ही बी जिनें विद्वानें इस बारे च कम्म कीता ऐ उंदी मदद ते होर नमें गभरुएं दी मदद लेइयै इस योजना गी चलाया जाई सकदा ऐ। इस लेख च पिछले पैहरे च केइयें विद्वानें दा उल्लेख कीता गेआ ऐ। उंदी बी मदद लैती जाई सकदी ऐ। लोकवार्ता दी समगरी किट्ठी करने दे बारे च श्री शंकर सेन गुप्त दा सुझाउ बी काबले गौर ऐ। उंदा गलाना ऐ जे घट्ट शा घट्ट त्रै ते बद्ध शा बद्ध मत्त जां अट्ठ खोजू बिरती आले लोकें दा इक जत्था बनाइयै उसी किश जरूरी प्रश्नें दां चंदी बी त्यार करियै दित्ती जा। फी समें दी पबंदी लाए बगैर उसी कुसै खास खेतर च मसौदा कठेरने आस्तै भेजी दित्ता जा। इसदे अलावा आपूं बी उस थाहर जाइयै लोकें कने गल्ल-बात कीती जा, उनेंगी प्रश्न पुच्छे जान ते किश इक गल्लें गी लिखी बी लैता जा। इस कम्मै आस्तै इनें विशेषज्ञें दा होना जरूरी ऐ-(i) फोटोग्राफर (ii) चित्रकार (iii) पुरातत्त्वविद (iv) भाशा विज्ञानक (v) लोकवार्ताकार (vi) टेप रिकार्ड चलाने आला ते (vii) लेखक जां पत्रकार⁽¹³⁾ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸੇਨ ਗੁਪਤ ਦਾ ਏਹ ਬੀ ਆਕਖਨਾ ਏ ਜੇ ਕੀ ਜੇ ਅਜ਼ਜ ਦੇ ਜਮਾਨੇ ਚ ਲੋਕ ਪਰਿਪਰਾਂ ਬਡੀ ਤੇਜ਼ੀ ਕਨੈ ਬਦਲਾ ਕਰਦਿਧਾਂ ਨ ਜਿੰਦਾ ਅਸਰ ਲੋਕਗੀਤੇਂ, ਕਤਥੇਂ ਤੇ ਖੁਆਨੇ ਵਗੈਰਾ ਤੱਥਾਂ ਬਿਧਾਤਾਂ ਕਰਦਾ ਏ, ਇਸ ਆਸਟੈਂ ਇਨੇਂ ਗੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਮਗਰੀ ਗੀ ਕਿਟਠੀ ਕਰਨੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਬਡੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਬਰਤਨੇ ਦੀ ਲੋਡ ਏ। (੧੫)

इस बारे च ओह् अगैं चलियै आखदे न-लोकवार्ता द्वारा स्थापत ध्रुवें मतावक गल्लै

ਦੀ ਤੈਹ ਤਕ ਪੁਜੇਆ ਜਾ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮਮਕਨ ਹੋਈ ਸਕੇ ਕੁਸੈ ਗਲਲੈ ਬਾਰੇ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਤੇ ਉਸੀ ਵਕਤਾ ਦ੍ਰਾਰਾ ਬੋਲਲੇ ਗੇ ਵਾਕਿਆਂ ਮਤਾਬਕ ਹੂ-ਬਹੂ ਕਲਮਬਦ੍ਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਤੇ ਇਕ ਲੋਕਵਾਰਾ ਕਨੇ ਸਰਬਂਧਤ ਅਚਛੀ ਕਤਾਬੋਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਤੇ ਅਜਾਯਬਘਰ ਹੋਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।¹⁴

ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਲੋਕਵਾਰਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਜ਼ ਦੇ ਏਹ ਕੀਮਤੀ ਸੁਝਾਅ ਕਾਬਲੇ ਗੌਰ ਨ।

ਇਸ ਬਾਰੇ ਚ ਖੀਰ ਚ ਏ ਆਕਥੇਆ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ ਜੇ ਲੋਕਵਾਰਾ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸਮਾਲ ਤੇ ਰਖ-ਰਖਾਵ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਜੇਹੜੀ ਧੋਜਨਾ ਸੁਝਾਈ ਗੇਈ ਏ ਓਹ ਖੰਚੀਲੀ ਜ਼ਰੂਰ ਏ ਪਰ ਉਸ ਤੱਥ ਗੌਰ ਕਰਨੀ ਕੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮਾਂਗ ਏ।

ਸੰਦਰਭ ਸੂਚੀ

1. ਲੋਕ ਸਾਹਿਤਿਕ ਵਿਜ਼ਾਨ : ਧਿਆਅ 2, ਸਫਾ-76
2. Monograph published by Dogri Research institute Jammu, 1971 Page-42
3. ਊਏ : ਸਫਾ 45
4. An objective view of folklore study in India Page 30-31
5. ਊਏ : ਸਫਾ 42
6. ਲੋਕ ਸਾਹਿਤਿਕ ਵਿਜ਼ਾਨ : ਸਫਾ-93
7. ਫੋਕਲੋਰ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ : ਸਫਾ-399
8. ਲੋਕ ਸਾਹਿਤਿਕ ਵਿਜ਼ਾਨ : ਸਫਾ-29
9. ਢੁਗਗਰ ਦਾ ਸਾਂਸਕ੃ਤਕ ਇਤਿਹਾਸ : 435
10. ਊਏ : ਸਫਾ-439
11. ਲੋਕ ਸਾਹਿਤਿਕ ਵਿਜ਼ਾਨ : ਸਫਾ - 31
12. ਢੁਗਗਰ ਕਾ ਸਾਂਸਕ੃ਤਕ ਇਤਿਹਾਸ : ਸਫਾ - 355
13. An objective view of Folklore Study in India—Page-23.
14. ਊਏ